

Özgürlük İçin İsyân-Direnîş Hareketinin İçeriği Üzerine

Benan Eres, Ankara Üniversitesi SBF, e-posta: Benan.Eres@politics.ankara.edu.tr.

İstanbul, Taksim Gezi Parkı'nda başlayan ve yaygın bir muhalif isyana dönüşen toplumsal hareketin içerdiklerinin tartışılmakta ve anlamlandırılmaya çalışılmakta olduğu ortada. Bu tartışmaların daha uzun süre devam edeceğine de şüphe yok. Bu hareketin farklı şiddetlerde süreklilik kazanacağı kesin olmasa da, en azından beklenenden daha uzun bir süreye yayılarak haklı 'direnîş' sıfatını kazandığını da görüyoruz. Bu toplumsal hareketi, devam ettiği süreçte çözümlenemeyen her ne kadar açıklayıcılık açısından eksik ve sakıncalı olabileceksede hareketin şu ya da bu şekilde siyasî bir bütünlüğe erişmesinde önemli işlevi olabilecektir. Bu kısa not, en genel anlamda özgürlük isteminde ortaklaşan bu isyân-direnîş hareketinin toplumsal içeriğini anlamaya yönelik bir çabadır.

Öncelikle hareketin içerdiklerinin tam olmayan kaba bir listesini yapmak doğru olur. Bunu da çeşitli şekillerde birbirlerinin zıddı olarak algılanmış çiftler şeklinde sunmakta fayda var: Sosyalistler/ liberaller; Enternasyonalistler (sosyalistlerin önemli kısmı)/ ulusalcılar ve Türk milliyetçileri; laikler/ mütedeyyin müslümanlar; Sünniler/ Aleviler; kadınlar/ erkekler; gençler/ orta yaşlılar/ yaşlılar ve benim açımdan en önemlileri patronlar/ çalışanlar. Bu liste elbette eksik ve elbette anılan toplumsal grupların tamamının hareketin içinde olduğunu iddia etmemektedir.

Listenin bu şekilde ifade edilmesinin amacı hareketin anlaşılabilmesindeki en büyük sorunu ortaya koymaktır. Bu hareketi birçok 'kendi-kendine-yaşlanmış' zihinler gençlere atfediyor; daha 'Orta Doğu stratejisti' zihinler yerleşik Alevilere ya da Sünni müslüman olmayanlara; Türk milliyetçiliğinin evcilleştirilmiş merkez partisi Kürtlere ve PKK'ye; resmî manevra zihni kâh marjinallere (anlayın ki sosyalistlere ve sol devrimcilere), kâh dış mihraklara (anlayın ki ya Orta Doğu'nun Alevi-Şii (Suriye-İran) sözde cephesine ya da hâlâ sıcak deniz heveslisine), kâh darbeci Kemalistlere ve hatta 'faiz lobisi'ne, finans sermayeye atfediyor. Hükümetin resmî iddialarını ciddiye almak mümkün değil. Hemen hepsi birbirinden bağımsız komplo teorilerini andırıyor. Her biri birbiriyle çelişen (ve istihbarat raporlarıyla, cami ihlali, inançlı kadınlara saldırı iddialarıyla süslenen) bu iddialar ancak sivil muhalefetin gür sesi karşısında ne yapacağını bilememenin bir göstergesi olarak değerlendirilebilir. Siyasî iktidarın bu refleksi anlaşılabilir olsa da, tarihsel toplumsal gerçekliği görmeyi reddettiği

ölçüde ülkenin siyasî iktidarı olma kapasitesinin de yitirildiğinin farkına varmak lazım. Diğer sözde akliselim yorumlar ise (gençlik hareketi, mezhep yarılması ve diğerleri gibi) bazı kısmî tarihsel toplumsal dinamiklerden yola çıksalar da hareketin tamamını bir bütün içinde göremedikleri ölçüde açıklayıcılıklarını yitiriyorlar.

İsyan-direnış hareketinin yukarıda betimlenmeye çalışılan karmaşık içeriğinin anlaşılabilmesinin, toplumun bir bütün olarak anlaşılmasıyla mümkün olabileceğini düşünüyorum. Bu nedenle sözü edilen kısmî açıklamaların, farkında olmadan ya da hükümetin ve başbakanın açıklamalarında olduğu gibi maksatlı biçimde, gerçekte ne olduğunu anlamamızın önünde büyük engel oluşturduklarını düşünüyorum.

Toplumun bütününün, durağan hâlinde görünürlüğünü yitirirken, devinmeye, değişmeye başladığında belirginleştiği iddia edilir. Bir mekanizmanın gerçek doğası tıkr tıkr işlediğinde değil, teklediğinde ortaya çıkar. Son iki hafta içerisinde kişisel olarak ilk elden Ankara'da tecrübe ettiğim isyan-direnış süreci içerisinde bunun doğru olduğunu gördüm. Her ne kadar büyük heyecan duyduysam da bu on günlük sürecin, henüz tarihsel önemi yüksek ve geri çevrilemez bir toplumsal değişim süreci olduğunu iddia etmem doğru olmayacaktır. Ancak, bu kıpırdanış hâli dahi toplumun tamamı hakkında farkında olmadığım çok şeyi görünür kıldı. Her bir ayrıntıya değinmem mümkün olmadığından bazı alt başlıklar altında özetlemeye çalışacağım. Önce bir günah çıkartayım.

Türkiye'de on bir yıldır devam eden AKP iktidarı ve sandık çerçevesinde başarısını devamlı tekrarlıyor oluşu başta olmak üzere insanların mahrem dünyalarına oldukça küstahça ve rahat bir biçimde müdahale edilmesi karşısındaki boğucu sessizlik bana, iktidar, devlet ve Türkiye toplumu arasında bir ayırım yapmanın artık mümkün olmadığını düşündürüyordu. Karl Polanyi 1920'lerde ve 30'ların başında Avrupa'da yükselen faşizmin özünü betimlerken şöyle bir tespitte bulunur: "...[K]öleci bir devlet bile nihayetinde bir devlettir ve özgürleşebilir. Ancak, devletin zor gücü olmadan da varlığını sürdürebilecek kadar mükemmel biçimde örgütlenmiş köleci bir toplum hiçbir zaman özgür olamayacaktır. Böyle bir toplum kendini özgürleştirme mekanizmasından yoksundur".¹ 29 Mayıs Perşembe sabahı Gezi Parkı'na yapılan ahlâksız, cüretkâr ve barbar saldırının ardından Siyasal Bilgiler Fakültesi'nin bahçesinde şunu söylüyordum: Burası 'onlar'ın ülkesi ve benim tek bir ömrüm var. Aklımda totaliter bir devlet değil, devlet ve iktidarı aracılığıyla neredeyse 'mükemmel biçimde örgütlenmiş' totaliter bir toplum vardı ve çaresizdim. Yanılmışım. Yanıldığım için de her sabah, iki hafta öncesindeki tam tersine umut, heyecan ve dirençle uyanıyorum.

Hareketin içeriğinin karmaşıklığına ışık tutacak olan tam da bu yanılgı. Toplumun

bir bütün olarak maruz kaldıklarıyla, toplumun içerisinde şu ya da bu şekilde (siyasî, iktisadî, dini, mezhepsel, etnik kökene dayalı, cinsiyete ya da cinsel yönelime dayalı temellerde) ayrı olarak tanımlanan kesim, grup, topluluk ya da hatta sınıfların maruz kaldıkları arasında bir ayırım yapmamız gerekiyor. Toplumu bir bütün olarak gösteren demagojik bütünlemelerden uzak duruyorum. Bu toplum ne Türk Milleti'dir ne de hepimiz müslümanız; ne 'doğu toplumuyuz', ne de 'Avrupalı', Osmanlı hiç değiliz, ne sanayi toplumu ne de sanayi sonrasıyız, ne gelenekseliz ne de ilerici, birilerinin askerlerinden ibaret olmadığımız da aşikâr. Toplumun bütününden kastettiğim farklı olanların yan yana toplanması da kesinlikle değil (kadınlar + erkekler = toplum!). En yalın anlamında tarihin belli bir noktasında, belli bir maddi varlık yaratma kapasitesine dayalı olarak kendini yeniden üreten insanların ilişkilerinin oluşturduğu toplumdaki söz ediyorum. Bu anlamıyla toplum karmaşıktır. En başta artığı içeren maddi varlığın üretiminin ve bölüşümünün örgütleniş tarzı iktisadî sınıfları oluşturur; biyolojik üremenin doğal gerekliliği cinsiyetleri. İnsanların biyolojik nedenlerle birbirinden daha alçak ya da yüksek olduğuna inanmıyorsak eğer, cinsel, etnik, dini ve mezhepsel ayrışmaların tarihin ve tarihteki insan toplumlarının doğa karşısındaki yetersizliklerinin kalıtları olduğunu ileri sürebiliriz. Özellikle modernizmin bize hediye ettiği siyasî öğretiler, gerçeklikten bağışık olmasalar da aslen dünyayı anlamlandırma anlamında düşünsel ayrılıklar yaratırlar. Bütün bunlar birbirleriyle etkileşim hâlinde ama farklı seviyelerde toplumun bütünlüğü içinde yaşayan, çatışan, uzlaşan, kısaca sürekli hareket eden kesim, grup, topluluk ya da sınıflara karşılık gelecektir. Bu düzlemler arasında bir belirleyicilik hiyerarşisi mutlaka vardır ama bu yazının temel tezi açısından önem taşımıyor. Tek tek bireyler bunlardan birden fazlasını bünyelerinde barındırdıklarından dışlayıcı nitelikte bağımsız kategoriler de olamazlar. Toplumun bir bütünlük içinde varlığını sürdürmesi (kendini yeniden üretmesi) tüm bu ayrı düzlemlerde süregiden ilişkilerin çelişik bile olsa ortaklaşa var olabildiği ve mensuplarının ortaklaşa anlamlandırabildikleri bir bütünlüğü gerekli kılar. İçerisinde bulunduğumuz iktisadî örgütlenme tarzı içinde bu bütünlüğü liberal burjuva demokrasisi oluşturmakta.

1970'lerin başından beri sürekli olmayan kısa süreli genişleme dönemlerine rağmen çeşitli şiddetlerde süregiden küresel büyük durgunluğun baskısı üretim tarzını, kendi salahiyeti için kendi kurduğu toplumsal yapıların yok edilmesi ve yenilerinin inşasına yönelmeye mecbur etti. Türkiye toplumu bu süreci çalkalanarak yaşadı: Bir muhtıra, bir askerî darbe, uzun süreli bir iç savaş, iki ağır finansal kriz... Aksak burjuva liberal demokrasisine ait ne varsa işlevsiz ve bu nedenden dolayı da savunmasız hâle geldi. Özellikle 1980 darbesi nedeniyle suçlu, suçlu olduğu için korkak, korkak olduğu için saldırgan ve akıldışılaşmış

bu kurumlar yığınının ayırt etmeyen toptancı tasfiyesi ile konjonktürel iktisadi genişleme döneminin üst üste gelmesi AKP'nin siyasî başarısının en temel unsurlarıdır sanırım. Ancak ortaya çıkan, bir siyasî partinin ya da herhangi kesimsel bir örgütlenmenin menziline kat be kat aşan bir görev: Toplumun bir bütünlük içinde varlığını sürdürmesi için tüm ayrı düzlemlerde süregiden ilişkilerin çelişik ve çatışır bile olsa ortaklaşa var olabildiği ve mensuplarının ortaklaşa anlamlandırabildikleri bir bütünlüğü tesis edebilecek kurumsal ve ideolojik yapı. Açalım: Çalışanların ürettikleri artık üzerinde üretim araçları sahibi sermayedarlara karşı mücadele verebilecekleri; kadınların cinsiyetlerinden dolayı toplumsal pratikte aleyhlerine işleyen eşitsizlikle, erkek egemenlikle mücadele edebilecekleri; Kürtlerin etnik kökenlerini toplumsal yaşamda ve toplumsal yaşamın idaresinde kabul edilir ve eşit kılmak adına mücadele edebilecekleri ve karmaşık topluma ait diğer farklı düzlemlerdeki her çelişki ve çatışmanın içerilebildiği bir yapı. AKP'nin önerdiği gün gibi açık: İslam toplumu.

AKP'nin İslam toplumu formülü ya da modeli hakkında daha detaylı bir tartışma için bu yazının boyutları yeterli değil ve burası yeri de değil. Ancak, en azından ne olmadığına dair bir iki söz söylemekte fayda var. Önerilen İslam toplumu modeli, ne tarihte var olmuş ya da olduğu iddia edilen bir ümmet-cemaat yapısına denk düşüyor, ne de pratikte günümüzde var olan bir topluma. Burada kullanacağım anlamıyla, AKP'nin hayali ve gerçeklikten uzak genel toplum mühendisliği projesine karşılık geliyor. Çoğu zaman bu proje sunulmuş şekliyle tarihsel ümmet-cemaat yapısına göz kırıyor, ya da Orta Doğu usulü İslamî örgütlenmelerle sorgulanmayan bir dayanışma- benzeşme ilişkisine giriyor. Ama tam olarak ikisine de benzemiyor. İçeriği şeffaflıkla ifade edilmeyen, çoğunlukla toplumun ticarî kesimlerine ait bir muhafazakârlık olarak tanımlanabilse bile muhafaza edeceğini ya da geri getireceğini (restore edeceğini) iddia ettiği köklerinden bihaber. Modernitenin ne kadarını reddedeceğini de bilemiyor.

İslam toplumu formülü iki açıdan toplumun bütünsel olarak ortaklaştırılması görevini yerine getirme gücünden yoksun. İlki karmaşık toplumun yukarıda bir kısmı sıralanan çelişik içeriğine cevap verebilme kapasitesi olmaması. Cevap vermektense, çelişkili insan ilişkilerinin bir kampını, yerini almaya çalıştığı liberal burjuva demokrasiden daha çok sayıda düzlemde ve daha şiddetle baskılamaya eğilimli bir doğaya sahip. 21. yüzyıl Türkiye'sinde deneyimlendiği hâliyle 20. yüzyıl faşizmine olabildiğince yaklaşıyor. Toplumun tamamını ne olduğu açık olmayan yekpare bir öğreti çerçevesinde yeniden şekillendirmek gibi başarılması imkânsız ve bu nedenle de olabildiğince saldırgan ve yıkıcı bir yol izlemeye yöneliyor.

İkincisi daha önemli ve genel bir eksikliğe işaret etmekte. İslam toplumu

çelişik insan ilişkilerini, yani karmaşık toplumun neredeyse tüm ilişkilerini içerisinde taşıyabilme pratiklerine açık değil. Havada kalan, ortaklaşamayan bir takım insanlık için iyi-kötü ayırımından başka karmaşık toplumun yaşam pratiklerinde süreklilik kazanacak kurumlar inşa edemiyor. Bu iyi-kötü listesi o kadar genellikten uzak ve ayrıntılı ki uygulamada istikrar göstermiyor. Bilakis, yukarıda sayılan her çelişik insan ilişkisi için farklı durumlarda ve zamanlarda farklı sonuçlara ulaşılabilecek bir gevşeklikte kalıyor. Bu da uygulayıcı erki kabul edilemez yetkilerle ve sorumsuzlukla donatıyor. Hayırsever devletten tutun, döven ama seven devlete, hayatlarımızın mahremlerine küstahça müdahil olabilme cüretini gösteren devletten, bizi bir kaşık suda boğacak, haddimizi bildirecek, %50'yi evlerinde zor tutan devlete... Bunlar alışlageldik iktidar pervasızlıklarından farklılar.

Burjuva liberal demokrasisinin yerini alabilecek boyutta geniş ve onu da aşarak, bahsedilen çelişkili insan ilişkileri bütününe sürekli ve daha eşitlikçi ve özgürlükçü biçimde içerebilecek bir kurumsal ideolojik yapıdan daha sonra bahsetmeye çalışacağım. Şimdi, yazının konusu olan isyan-direnış hareketinin içeriği bilmecesine geri dönelim.

Çalışanla patronu, müslümanla ateisti, kadınla erkeği, diğer cinsel yönelimleri, Kürtlerle Türkleri, gençlerle yaşlıları, ulusalcıyla enternasyonalisti, ve Türkiye toplumunda son elli yılda belli nedenlerle birbirlerine zıt olarak konumlandırılan diğer grupların hepsinden belli oranlarda içeriyor olması; ülkenin neredeyse tüm kentlerinde, her kentte de oranın yerel muhalif eğiliminin ağırlığını taşıır şekilde ortaya çıkması; şaşkırtıcı ısrarcılığı, korkusuzluğu ve direnci; herhangi belirgin bir iktisadî daralmayla tetiklenmemiş olması, isyan-direnış hareketinin toplumun tamamından yükseldiğini açıkça ortaya koymaktadır. Türkiye toplumunu bu ölçekte kıpırdatan tek bir iç ya da dış mihrak fikri sadece gülünçtür. Bu durumu sözü geçen her grubun on yıllık AKP iktidarı sırasında biriktirdikleri itirazların bir toplamı olarak açıklamak da yeterli değil. Demokrasiyi sandıktan ibaret görenlerin, siyaseti hükümet edenin iktidar sürecinde çıkarlar üzerinden kendi tarafına çekebildikleriyle, dışarıda bıraktıklarının basit bir bakiyesi olarak görmeleri doğal ama bizim için yeterli değil. Biriken, birbirlerinden bağımsız, çıkara dayalı itirazlar yığıını değil, birbirlerine bağlı karmaşık insan ilişkilerinin sürdürülebileceği kurumsal yapının tasfiyesi ve yerine uygun bir yapının inşa edilemeyişiyile toplumun işlerliğini yitirmesine karşı tepkiler. İsyân-direnış hareketi sönmülenebilecek olsa da, iktidarın manevralarıyla parçalanıp baskılanabilecek olsa da, toplumun tarihsel olarak belirlenmiş doğasının ihtiyacına cevap verecek kurumsal ideolojik yapı inşa edilmedikçe iktidar için bir tehdit, toplum için bir umut olarak varlığını sürdürecektir. İslam toplumu modeli ne Türkiye toplumu açısından ne de ağır sorunlar altında can çekişen dünya

ölçeğindeki piyasaya (ve ücretli emek/üretim araçlarının özel mülkiyetine) dayalı iktisadî örgütleniş açısından tarihin bu dönemindeki yapı ve dinamiklere uymaktadır. Olsa olsa, şimdilerde sonuna yaklaşıldığı öngörülebilir neoliberal dönemin yenik toplumunun zoraki ve çaresiz kabulünde geçici bir gerçekliği olabilirdi ve oldu da. Ama bu son isyan-direnış hareketinin en çok ortaklaşan yönü, görülüyor ki, tam da İslam toplumu modelinin katı reddi.

İnanıyorum ki, iktidar olmanın getirdiği bir takım sâfi maddi çıkar ilişkileri ve cezalandırma mekanizmaları ortadan kalksa ve İslam'a bir inanç olarak değil de katı ideolojik bir öğreti olarak bağlanma pratikleri terk edilmiş olsa, bu isyan-direnış hareketinin kapsayıcılığı, iktidarı kara ütopyalardakileri aratmayacak feci bir diktatorya durumuna düşürecektir. En çok endişe vereni ise iktidarın, İslam toplumu modelindeki aymaz ısrarı. Bunu tam da şu iki yoldan yürütüyor: İktidar olmanın getirdiği safi maddi çıkar ilişkileri ve cezalandırma mekanizmaları sonuna kadar seferber ediyor ve İslam'a (Sünni versiyonunu elbet) katı ideolojik bir öğreti olarak bağlanan bir kesim kışkırtılıyor ve bu kesime, karşı hareketi inşa etmeleri için tembih ve teşviklerde bulunuluyor. Toplumun bu yapay ayrışması çoğunlukla da boy ölçüştürmeyle yapılıyor. Bu kesim iktidarın iddia ettiği %50'den bile yüksek bir orana karşılık gelse de bir toplum, bütünlüğünün doğasına ve tarihe rağmen varlığını devam ettiremez.

İsyan-direnış hareketinin ortaklaştığı 'özgürlük' isteği ilk bakışta muğlâk ve içi doldurulamaz görülebilir. Hareketin yükselişinin ilk günlerinde başbakanın iktidar adına ısrarla 'mesaj'ın ne olduğunu anlamadığını tekrarlaması, hareketin bu muğlâk sanılan yönünü kibirle kurcalayarak değersizleştirme ve küçük düşürme amacını taşıyordu. İsyanın direnişe dönüşerek süreklilik kazanması sonunda 'somut' istekler, üstten bakan ya da anlamsız kişilere verilen davetler, görüşmeler yoluna gidilse de aynı manevra devam ediyor: Bu hareketi 'makul' talepler sunmaya zorlayarak karmaşık içeriğinden uzaklaştırmak, idare edilebilir bir hâle indirgemek. Oysaki özgürlük isteğinin muğlâk bir yanı yok, sadece somut talepler manzumesine dönüşemeyecek kadar kapsayıcı. 1980 darbesiyle sakatlanmış, suçlu burjuva demokrasisinin tasfiyesiyle ortaya çıkan güvenilmez, sürdürülemez, yaygınlaşamayan ve bahşedilmiş gibi sunulan kısmî özgürleşme sürecinin güvenilir, kurumlarla sürdürülür, genelleşmiş, hak kabul edilen ve tüm vatandaşlar için yaygın bir hâle dönüştürülmesi isteği. Öte yandan böylesi ileri bir özgürleşme isteği iktidarın İslam toplumu modeliyle ve de sıkı sıkıya bağlı olduğu neoliberal iktisat ideolojisiyle örtüşebilmek bir yana, tamamen karşıtlık hâlinindedir.

İslam toplumu modelinin yetersizliği, çarpıklığı ve toplumun bütünü açısından özgürleşme önünde engel oluşundan bahsettik. Bu yazının temel amacı ve

boyutlarını aşacak bir konu olsa da, AKP iktidarının vazgeçilmez bir unsuru olması nedeniyle kısaca neoliberal ideolojiden de bahsetmek zorundayız. Bunu sadece iki açıdan ele alacağım. İlki isyan-direnış hareketinin ortaya çıkış noktasının yarattığı bir başka tartışmaya karşılık geliyor. İkincisi ise toplumun tamamının burjuva liberal demokrasiyi de aşacak biçimde özgürleşme imkânlarıyla ilgili.

Hareketin, Taksim Gezi Parkı'nda bulunan ağaçların bir kısmının kesilerek oraya bir AVM yapılmasını öngören projeye karşı sivil direnişle başladığı biliniyor. Daha sonra ülke çapında bir isyan-direnış hareketini böyle kısıtlı bir gündemin başlatmış olması iyi niyetli değerlendirmelerle tesadüf olarak görülmekte. Art niyetli bakış ise tüm hareketi bu dar gündeme indirgeyerek hareketin geri kalanını 'marjinal', 'provokatör', vesaire ilan etmek için kullandı. Ancak, bu gündemin kendisinin aslında ne kadar geniş olduğu çoğunlukla gözden kaçırılıyor. Neoliberal iktisat ideolojisi kendi başına bir bütünlük taşısa da, aslen teknokratik katilikte sunulan neoliberal iktisat politikaları paketini mazur göstermek, gerekçelendirmek ve vazgeçilmez, geri dönülmez (Başka Alternatif Yok) olarak sunmak için kurgulanmış palavralar yığınınından başka bir şey değil. Sosyal güvenlik sistemine, eğitim sistemine, ülkenin merkezî ve yerel kamu hizmeti ve malları sağlayan üretici kamu kapasitesine, orman, akarsu, maden gibi kamuya ait doğal alan ve kaynaklara el koyarak özel mülkiyet çerçevesinde piyasanın fiyat sistemi üzerinden bunları 'değerlendirmeye' sunmak ve bunu hiç durmadan, her seferinde de daha geniş alanları kapsayacak biçimde sürdürmek neoliberal iktisadın biricik işleyiş biçimidir. Taksim Gezi Parkı bu açıdan ufak ama konumu itibarıyla rant açısından cabbar bir parçayı oluşturuyor. Aynı sürecin kentsel dönüşüm kisvesiyle kentlere sızması. Bu, 'bi dursa ölecek olan canavarın menziline üçüncü köprü', 'çılgın' kanal, İstanbul'a üçüncü havaalanı, daha bilmediğimiz neler var neler? Bir Ankara'lı olarak şunları sayabilirim: Ormancılar Lokali, Körfez Lokantası'nın yıkılması, Tunalı Hilmi'nin bir türlü araç trafiğine kapatılmaması, Kuğulu Park'ın, Güven Park'ın ucundan ucundan kırılarak ablukaya alınması, ODTÜ ormanının kırılması, Atatürk Orman Çiftliği'nin istila edilmesi ve bilmediğim başka kim bilir neler neler... Bu nedenle, açıklıkla söylenebilir ki, hareketin üç ağaç üzerinden başlaması ne bir tesadüftür ne de ardından yükselen isyan-direnış, 'dayak atıldıktan sonra masum ilan edilen' bu hareketin kötü niyetli istismarıdır. Ankara'da göstericiler Güven Park'ı 'aldılar', Kuğulu Park'ta direniyorlar, Tunalı'da ve Sakarya Caddesi'nde dinleniyor, Atatürk Orman Çiftliği'nden yürüyor, yeni banliyöler istikametinde müstakbel kollarıyla ODTÜ ormanına gözünü dikmiş Eskişehir Yolu'nu trafiğe kapatıyorlar. Ankara halkının isyandan önce çaresizlikle doldurmak zorunda kaldığı şehrin dört bir yanına serpiştirilmiş AVM'ler bomboş.

Neoliberal ideolojiyle ilgili değinmek istediğim ikinci husus bir öğreti olarak içeriğiyle ilgili. Neoliberal ideolojinin, liberalizmden temel bir farkı var.² Liberalizm bireyin kendi aklına rağmen var olan tüm bağlarından koparak özgürleşmesini merkezine alırken, hür teşebbüs ve özel mülkiyet üzerinden piyasa ekonomisini, siyasî, dini, kültürel birçoklarından sadece teki olarak, bu özgürleşmenin iktisadî aracı kabul eder. Neoliberalizm ise önermeyi düzmece bir varsayımla tersine çevirir. Piyasa ekonomisinin tesisi ve kendi işleyişi dışındaki tüm müdahalelerden saklı tutulması merkezîdir. Bireylerin özgürlüklerinin zaten piyasa olmasa gerçekleşemeyeceği düzmececi altında, bireylerin özgürlükleri, mutlulukları ve hatta yaşam haklarını piyasanın tesisi uğruna feda edilebilir hâle getirir. Bunun en dramatik örneği 1973 Şili darbesidir. Türkiye de payına düşeni acı bir şekilde 1980 askerî darbesiyle almıştır.

Neoliberalizmin düzmece varsayımını temellendirdiği, liberalizme ait olan hür teşebbüs ve özel mülkiyet ilkelerinin toplumun bütününün özgürleşmesiyle kesin çelişki hâlinde olmasının bedelini liberalizm 1914'te başlayıp 1950'lerin başına kadar süren felâketler dönemiyle ödemiştir. Bir düşünce olarak gözden düşmekte ne var? Onunla birlikte insanlık çok ağır bedeller ödedi. Çelişkiyi aşırı basitleştirme tehlikesini göze alarak şöyle özetleyeceğim: Liberalizm bireyin 'özgürlüğü, eşitliği ve kardeşliğini' bayrak edinmişti. Karmaşık insan ilişkilerinin oluşturduğu toplum, aynı dönemde olgunluğa erişen, maddi varlığı üretme ve bölüşme tarzının (piyasa/ücretli emek/üretim araçlarının özel mülkiyeti) gereklilikleriyle, daha önce görülmemiş katlıkta yaşamını ikiye ayırdı: iktisadî ve iktisadî olmayan. O hâlde özgürlük ve eşitlik aynı zamanda iktisadî özgürlük ve iktisadî eşitlik ve kardeşlik kategorilerini gerçek yaşam pratiklerinde görünür kılacaktı. İktisadî özgürlük hür teşebbüs ilkesinin içine hapsedilerek bir nebze de olsa işlerlik kazandı. İktisadî eşitlik ve kardeşlik ise üretim araçlarının özel mülkiyetine kurban edildi.

Liberalizmin, toplumun bütününü içerecek liberal burjuva demokrasisi en baştan sakat ve çelişik doğmuşken, sürdürülür olmadığını da tarih gösterdi.³ Neoliberalizm ise piyasanın tesisi ve korunmasını merkezine alarak liberalizmin çocukluk sevdasından, tam iktisadî özgürlük ve eşitlikten vazgeçtiğini ilan ediyor. Ancak o geçti diye toplumun bütününün doğası ve tarih de vazgeçecek değil. Neoliberal dönem sona erdi ya da ermek üzere. Toplumun bütününü için onu aşacak ideolojik kurumsal yapının sunacağı çözümün iktisadî özgürlük ve iktisadî eşitlik ilkelerini en baştan ele alması gerekiyor. En azından kamusal olanın kapsamının genişletilmesiyle başlanabilir.

İsyan-direnış hareketinin kendine özgü birçok özelliği var. Ancak en önemlisi Türkiye'de ve hatta belki dünyada bu ileri özgürleşmenin hayal edilebildiği bir

düzlem ortaklığının ilk örneği olabilir. Kendini talepler sıralayan bir isyan-direnış konumundan evrilterek, değiştirici düzenleyici görevler üstlenen bir organlar bütününe dönüştürebilir. Bu imkân şuradan geliyor: Hareket özgürlüğün verilmeyeceğini, bahşedilmeyeceğini kendi kısa pratiğinin en önemli unsuru olarak tecrübe etti ve hâlâ ediyor. Ayrıca hareket yukarıda savunmaya çalıştığım gibi farklı düzlemlerdeki muhalefet unsurlarının basit bir toplamından ibaret değil. Hareketin kendine özgü başka iki özelliğinden ve bunun ileri özgürleşme imkânları açısından ne anlama geldiğinden bahsederek yazıyı bitirmek istiyorum.

İlk özellik ülke genelinde beklenmedik ölçekte yaygınlaşmasına rağmen önemli ölçüde yerellik içeriyor olması. Diğer kent ve bölgelere haksızlık etmeden sadece büyük şehirlere, İstanbul, Ankara ve İzmir'e baktığımızda dahi hareketin, bu yazının temel sorusu olan karmaşık içeriğini de yansıtır şekilde farklılaşan unsurlar öne çıkıyor. Hatta bazen birbiriyle hiç alakalı olmayan farklı yerel isyan-direnışlere dönüştüğü anlar da gözleniyor. Aynı kent içerisinde mahalleler arasında dahi farklar göze çarpıyor. Ayrıca, bu hareketin başlangıç noktası olan Gezi Parkı da yüzeyden bakıldığında oldukça yerel bir sorun. Ancak şunu unutmamalıyım: Hareket mücadele pratiğinde bütün bu farkları nasıl ortaklaştırdığını bize gösterdi. Tüm farklara rağmen bu ortaklaştırma başarısı üzerinden şunu söylemek mümkün olabilir: Yerelleşme istek ve politikaları toplumun bütününe içerecek bir yapı inşasında, iki hafta önce olduğundan çok daha az endişe uyandırıcı. Ayrıca yukarıda değinilen kamusal alanın genişletilmesi ve özgürleştirilmesi, yerellik üzerinden hem daha kolay hem de sorumluluk üstlenen bireylerin doğrudan katılımı imkânlarıyla daha da mümkün görünüyor.

İkinci özellik hareketin bir anda ortaya çıkışını açıklamaya çalışırken akla gelen bir unsur. Türkiye toplumu farkında olmadan, tasfiyesiyle kısmen özgürleştiği suçlu burjuva liberal demokrasisiyle çok şeyini de yitirdi. Bir kısmına toplumun farklı düzlemlerde bir bütünlük olarak yeniden üretilebilmesi konusunda değindik. Bunlardan bir tanesi var ki, yitmiş olduğunun ayırđına son yıllara kadar tam olarak varılamamıştır: Dış politika. Sanki kendi içinde on yıllardır düşük yoğunlukta bir iç savaş tecrübe etmemiş gibi, Türkiye toplumu şaşırtıcı şekilde iktidarın Orta Doğu dış politikasına, isyan-direnış hareketinin nicel büyüklüğünü de aşacak şekilde karşı durdu. Burada bunu anlamlandırmaya çalışmayacağım. Bu konuda yeter bilgi ve ehliyetim olduğunu düşünmüyorum. Ancak, bu unsurun toplumun bütününe içerecek, ileri özgürlükçü yapının inşası çabalarında ülke sınırları / bölgesel kapsayıcılık ikiliği açısından önemle ele alınması gerektiğini vurgulayarak bırakacağım.

Son olarak hâlet-i ruhiyemin kısa bir tarifini sunmak isterim. Sorumlu bireylerin oluşturduğu özgür ve eşitlikçi karmaşık bir toplum mefhumu, her bir bireyi, burjuva liberal demokrasinin piyasa fiyat sisteminin etiketlerinden bağımsız, islam toplumu modelinin tutarsız ahlak yaftalarından bağımsız değerlendirdiği ölçüde insan ilişkileri bütünü aynı zamanda bireysel vicdanlar bütünü anlamına da geliyor. İsyan-direnış hareketi, gözü pek fedakârlıklar kadar bireysel beceri, zekâ, hatta mîzaçların birbirine değdiği bir hareket oldu. Kendi adıma mesela, bu yolla korkmaktan utanmamanın korkuyu aşmanın bir yolu, belki de en güvenli yolu olduğunu öğrendim. Artık uzun süredir ürkerek ve güvensizce yürüdüğüm Ankara sokaklarında daha güvenli ve polisin onca şiddet ve tehdidine rağmen daha huzurlu yürüyorum. Yanımdan geçenlerin ne düşünüp neye inanıyor oldukları hakkındaki vesveselerim yerlerini insan ilişkilerinin gerçekliğine bıraktı. Bana olduğu kadar hepimize de hayırlı olsun. Demek muasır medeniyet seviyesine 'böyle böyle' ulaşılmış!

Sonnotlar

¹ Karl Polanyi (2011[1935]). Faşizmin Özü. *Mülkiye Dergisi*, Cilt: XXXV, Sayı: 271, s. 137-162.

² Kısa ama daha ayrıntılı bir karşılaştırma için bkz. Benan Eres (2008). Liberalizm / Neoliberalizm. İçinde F Başkaya ve A Ördök (der.), *İktisadî Kavramlar ve Kurumlar Sözlüğü*, Ankara: Özgür Üniversite Kitaplığı/Maki, 755-770.

³ Bu sürecin aynı çizgide en kuvvetli anlatısı için bkz. Karl Polanyi (2010[1944]). *Büyük Dönüşüm*. İstanbul: İletişim Yayınevi.